

Анализ на уязвимите сектори в българското земеделие. II част

Доц. д-р НИНА КОТЕВА
Проф. д-р ДИМИТЪР НИКОЛОВ
Доц. д-р МИНКА АНАСТАСОВА-ЧОПЕВА
Гл. ас. д-р ПЕТЪР КИРОВСКИ
Доц. д-р МИМОЗА МЛАДЕНОВА
Институт по аграрна икономика – София

В условията на ОСП на ЕС (2007–2013 г.) в редица сектори на селското стопанство – „Плодове и зеленчуци“, „Говедовъдство“ и „Овцевъдство“, в които България имаше конкурентни предимства, се очертават тенденции на драстичен спад в производството и страната ни от нетен износител се превръща във вносител на тези продукти. Прилагането на схемата за единно плащане на площ (СЕПП) у нас задълбочи неблагоприятните структурни промени. Посочените сектори са обявени за уязвими.

В новата ОСП 2014–2020 ще се прилага подкрепа за уязвимите сектори, обвързана с производството. Това налага задълбочен анализ на протичащите структурни промени в тези сектори за правилно и справедливо разпределение на подкрепата.

Целта на статията е да се направи анализ и оценка на състоянието и възможностите за развитие на уязвимите сектори в селското стопанство.

Използва се широк набор от съвременни методи: системен и сравнителен анализ; разчетно-конструктивен; метод на статистическите групировки, индуктивни и дедуктивни методи за анализ и формиране на обобщения и препоръки.

Изследването се извършва на основата на официална статистическа информация (НСИ, МЗХ, Eurostat) и обхваща периода 2000–2013 г.

Анализът е базиран на система от стойностни и натурални икономически показатели.

В статията се съдържат резултатите от цялостното изследване на уязвимите сектори:

- производствените, продуктови и пазарни промени;
- икономическо състояние на земеделските стопанства;
- тенденции в реструктурирането на малките стопанства.

Анализ на животновъдния сектор

За периода 2000–2012 г. се очертават предимно тенденции на намаление в броя на животните. Най-голямо намаление има при козите – с близо 70%. Намалението при овцете е с 40%, а при говедата с 18%. Единствено при биволите се наблюдава известно увеличение (табл. 25).

Намалението на броя на животните води до намаление и на производството на животински продукти – основно при млякото. През 2012 г. в страната са произведени – 1 205 305 хил. л. мляко, което е с 25% по-малко, в сравнение с 2000 г. и с 3,4% по-малко спрямо предходната 2011 г. (табл. 26).

При всички видове млека се отчита спад, като най-голям, в сравнение с 2011 г., е този

при добива на козе мляко – с около 13%, следван от този при биволското – с 8,9%. По-слабо намаление се наблюдава при кравето и овчето мляко, съответно с 2,9% и 2,1%.

Делът на кравето мляко от общо добитото през 2012 г. е 88%, следван от този на овчето – 7%, козето – 4,3%, и биволското – 0,6%.

Общото производство на месо в страната през 2012 г. е 218 511 т, което е по-високо с 2,5%, в сравнение с 2011 г., и с 55% по-ниско спрямо 2000 г. (табл. 26).

Производството само на червени меса през 2012 г. възлиза на 110 902 т и е по-високо с 1,3%, в сравнение с 2011 г., и с около 70% по-ниско спрямо 2000 г.

Повишаването на количеството добито месо е положителна тенденция и е резултат от реструктурирането в сектор „Говедовъдство“.

Таблица 25. Брой животни за периода 2000–2012 г.
 Table 25. Animals number for the period 2000–2012

Брой животни / Animals number	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Изменение/ Change 2012/2000	Изменение / Change 2012/2011
Говеда - общо в															
т.ч.: Vovines total, incl.:	639778	634539	691226	728336	671579	621797	628271	602056	655000	539555	544456	557641	526112	-17,8%	-5,7%
Крави / Cows	419312	371950	375977	378182	379498	359300	361224	349851	350000	312695	326808	329977	317295	-24,3%	-3,8%
Месодайни/ Cows for meat												23134	28546		23,4%
Биволи - общо в															
т.ч.:/ Buffalos total, incl.:	7790	6524	7489	7875	7973	8198	8247	8968	9000	8311	9241	9887	9212	18,3%	-6,8%
Биволици / Buffalos, female	4968	3603	3927	4542	4056	4747	4826	5153	5200	4997	5444	6339	5740	15,5%	-9,4%
Овце - общо															
в т.ч.:/ Ovines, total, incl.:	2286406	1571409	1728356	1598556	1692507	1602255	1635410	1526392	1600000	1400252	1367987	1454617	1361545	-40,5%	-6,4%
овце майки / ewes	1757899	1302792	1379061	1278759	1351212	1314391	1296181	1233441	1290000	1135482	1093009	1173200	1085175	-38,3%	-7,5%
месодайни овце / sheep for meat												76238	85648		12,3%
Кози - общо в															
т.ч.:/ Goats total, incl.:	970274	675399	754472	725308	718117	608426	549076	495484	500000	360822	356344	341362	293639	-69,7%	-14,0%
кози майки / she-goats	789596	553937	619465	592572	578501	505895	479913	406064	450000	303116	278033	272859	236056	-70,1%	-13,5%

 Източник: МЗХ, „Агростатистика”.
 Source: MAF, Agrostatistics.

Таблица 26. Производство на животинска продукция за периода 2000–2012 г.
Table 26. Livestock output for the period 2000–2012

Продукт/ Product	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	Изменение / Change 2012/2000	Изменение / Change 2012/2011
Мляко – всичко (тона), в т.ч.:/ Milk – total (tones), incl.:	1655518	1391885	1508621	1504010	1598042	1508069	1515673	1327461	1316071	1231760	1277704	1285531	1241850	-25,0%	-3,4%
Краве мляко/ Cow milk	1368386	1224050	1305911	1308525	1344750	1286909	1298709	1148328	1143190	1073401	1124360	1125824	1093034	-20,1%	-2,9%
Биволско мляко/ Buffalo milk	8929	5347	4412	5276	6229	6989	7132	7052	7173	7022	7933	8868	8081	-9,5%	-8,9%
Овче мляко/ Sheep milk	93746	72050	93478	88679	117682	105057	107535	84907	88243	87247	85001	89296	87403	-6,8%	-2,1%
Козе мляко/ Goat milk	184457	90438	104820	101530	129381	109114	102297	87174	77465	64090	60410	61543	53333	-71,1%	-13,3%
Месо - общо в кланично тело (тона), в т.ч./ Meat total (tones), incl.:	487000	92006	170444	171212	122000	227420	231886,7	235747,6	206069,2	243624	214240	213283	218511	-55,1%	2,5%
Червени меса/ Red meats	375000	92007	105208	118737	61945	128988	124473,7	119358,6	114717,8	113461	107325	109449	110902	-70,4%	1,3%

Източник: МЗХ, „Агростатистика”.
Source: MAF, Agrostatistics.

Една част от земеделските стопани, които не могат да покрият изискванията и критериите за производство на краве мляко, пренасочват своята дейност към месодайно говедовъдство.

Говедовъдство и биволовство

През разглеждания период 2000–2012 г. броят на кравите продължава да намалява. Освен това има и известна компенсация – намалението на млечните крави частично се компенсира с увеличаване броя на месодайните и като цяло, както вече се спомена в първата част, намалението е с 3,8% спрямо предходната 2011 г. и с 24,3%, в сравнение с 2000 г. През останалите години от анализирания период се наблюдава колебание в намалението на броя на млечните крави.

Производството на мляко бележи трайна тенденция на намаление през анализирания период.

По райони на планиране също се наблюдава тенденция на намаление на млякото, но Южен централен район запазва най-висок добив на мляко.

Анализираният период 2000–2012 г. се характеризира и с ускоряване на модернизирването на фермите за производство на мляко, за да могат да отговорят на изискванията, заложи в Общата селскостопанска политика (ОСП) на Европейския съюз (ЕС). В тази връзка ежесечно се актуализират регистрите на фермите, категоризирани в първа, втора и трета група, съгласно заложените

критерии в Наредба №4 от 19.02.2008 г. за специфичните изисквания при производството, съхранението и транспортирането на мляко.

Към 1.12.2008 г. фермите, категоризирани в I-ва група, са 3 078 броя с общо 137 694 броя крави, а във II-ра група – 484 броя с 9 337 броя крави. В сравнение с 2011 г., категоризираните ферми в първа група се увеличават с 326 броя, а отглежданите в тях млечни крави с 6 374 броя. Спрямо 2008 г., фермите, категоризирани в същата група, се увеличават с 1 056 броя, а кравите, отглеждани в тях, нарастват с 49 030 броя.

В същото време, фермите, категоризирани във втора група, намаляват – в сравнение с 2011 г. намалението е с 35 броя, а кравите, отглеждани в тях, са по-малко с 831 броя. В сравнение с 2008 г. обаче намалението е значително – фермите намаляват с 508 броя, а животните съответно с 7 876 броя (табл. 27).

Намалението на фермите във втора група се дължи на това, че една част от тях успяват да покрият изискванията и преминават в първа група, а друга част прекратяват дейността си поради невъзможност да покрият хигиенните норми и изисквания за производство на качествена суровина.

През изследвания период настъпва промяна и в броя на стопанствата с млечни крави. През 2012 г. броят на стопанствата с млечни крави намалява с 21,5% спрямо предходната година, а броят на отглежданите в тях животни съответно с 5,9% (табл. 28).

Във връзка с реструктурирането на млечното говедовъдство и въвеждането на хигиен-

Таблица 27. Брой категоризирани ферми за производство на сурово краве мляко и отглеждани в тях животни към 1-ви декември

Table 27. Number of categorized farms for production of raw milk and bread animals up to 1-st December

Години / Years	Брой ферми / Farms number		Брой крави / Cows number	
	I-ва група / I-st group	II-ра група / II-nd group	I-ва група / I-st group	II-ра група / II-nd group
2008	2 022	992	88 664	17 213
2009	2 486	903	100 004	14 971
2010	2 603	825	103 939	14 115
2011	2 752	519	131 320	10 168
2012	3 078	484	137 694	9 337

Източник: МЗХ, *Аграрни доклади, 2009–2013.*
Source: MAF, *Agricultural reports, 2009–2013.*

ния пакет по Регламент 853 на ЕС от 2004 г., през 2012 г., в сравнение с 2011 г., се наблюдава спад в стопанствата с 1 до 2 и 3 до 9 млечни крави – съответно с 25,5% и 15%. Животните в тях намаляват съответно с 23% и 17,5%.

Същевременно при фермите с 10 и повече животни се наблюдава ръст на броя на стопанствата – с 5,2%, в сравнение с 2011 г. Нараства и броят на животните в тях съответно с 3,4%.

Продължава и увеличението на стопанствата със 100 и повече млечни крави, като кравите в тях през 2012 г. достигат 43 500 броя – с 1,4% повече, в сравнение с предходната 2011 г.

Концентрацията на млечните крави в животновъдни обекти с по-голям капацитет позволява въвеждането на съвременно технологично оборудване, което води до намаляване на себестойността на суровото мляко и повишаване на ефективността на млекопроизводството.

Безспорно в малките стопанства по-трудно се покриват критериите за качество на суровото мляко, тъй като е затруднено прилагането на необходимите ветеринарно-санитарни изисквания и използването на по-съвременни и модерни технологии.

От друга страна, тези стопанства имат важна социално-икономическа функция – особено в райони без поминък. Ето защо в бъдеще, при очакваното редуциране на малките по размер говедовъдни стопанства, концентрацията и специализацията на млечното го-

ведовъдство трябва да се извършва в съответствие с изискванията на ЕС, но да се отчитат специфичните и най-благоприятни условия за развитието на сектора.

Това означава, че наред с изграждането на средни и големи животновъдни стопанства трябва да се търси и прилага адекватна форма на финансова подкрепа и за малките стопанства.

Независимо от протичащите тенденции за увеличаване на размера на фермите и модернизирани на производството, производствено-икономическите резултати в говедовъдството не се подобряват. Общото производство на краве мляко за анализирания период намалява. Безспорно то е функция от броя на отглежданите млечни крави и достигнатата средна млечност.

От направения анализ е видно, че намалява не само броят на кравите, но има и колебание при средната млечност (фиг. 3), по-скоро се очертава тенденция към намаление. По данни на FAO, произведеното в България сурово мляко (средно за периода 2001–2008 г.), в сравнение с трите водещи страни за този продукт (Германия, Франция и Великобритания), е съответно 23, 20 и 12 пъти по-малко. Тази негативна тенденция оказва неблагоприятно влияние върху конкурентоспособността на българското млекопроизводство.

Причините за все още ниската млечност трябва да се търсят, от една страна, в пород-

Таблица 28. Разпределение на млечните крави според броя на отглежданите животни в стопанство към 1.11.2012 г.

Table 28. Milk cows distribution, according the livestock number in a farm, up to 1.11.2012

Брой животни в стопанство / Livestock number	Стопанства / Farms		Млечни крави / Milk cows	
	хил. броя / Thousands	Изменение / Change 2012/2011	хил. броя / Thousands	Изменение / Change 2012/2011
1-2	43,7	-25,5	55,7	-23,0
3-9	8,5	-15,0	37,7	-17,5
10-19	3,7	7,8	47,8	7,4
20 и повече /20 and more	2,6	-5,7	104	2,3
100 и повече /20 and more	0,2	1,4	43,5	1,3
Общо / Total	58,7	-21,5	288,7	-5,9

Източник: МЗХ, „Агростатистика”.
Source: MAF, Agrostatistics.

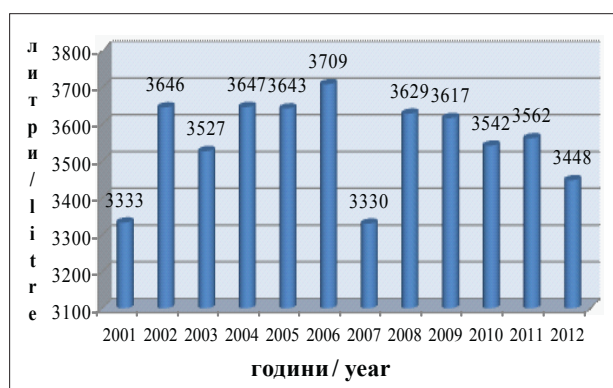
ната структура – и от друга – в храненето. Породите, които се отглеждат в нашата страна и през последните години запазват стабилитет, са следните: черношарена (74% от общата популация), червеношарена (2%), кафява (20%), родопско говедо (3%), симентал (4%) и други породи кръстоски (7%) (фиг. 4).

Според специалистите (Национална стратегия за развитие на животновъдството в периода 2008–2013 г, МЗХ, 2008) тази породна структура е подходяща и е основа за постигане на висока млечност.

Причината по-скоро трябва да се търси в храненето на животните и то не толкова в количеството на изразходваните фуражи. Те заемат значителен дял, което се вижда от структурата на междинното потребление. За 2012 г. разходите за фуражи заемат най-голям дял – 29,7%. По-скоро тук стои въпросът за осигуряване на ритмично, балансирано и качествено хранене.

Икономическите резултати в един отрасъл или подотрасъл се обуславят, както от обема на получената продукция, така и от цените, по които тя се реализира.

Изкупната цена на суровото мляко за разглеждания период (2000–2012 г.) бележи тенденция на понижаване.

Фиг. 3. Средна млечност от крава в България за периода 2001–2012 г., л/крава

Fig 3. Average milk yield per cow in Bulgaria for the period 2001–2012, l/cow

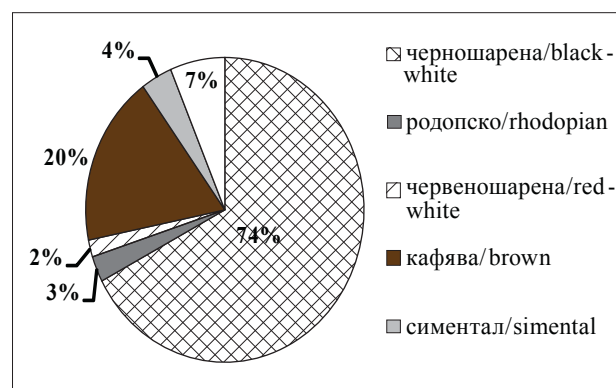
Източник: МЗХ, „Агροстатистика“.

Source: MAF, Agrostatistics.

Това обуславя и намалението на дела на брутна продукция от животновъдството и конкретно на говедовъдството в общата стойност на брутна продукция от отрасъл „Селско стопанство“.

По данни на FAO, изкупната цена на суровото мляко в света нараства. За периода (2001–2012 г.), цената на млякото в България, в сравнение с трите най-големи производители на мляко в ЕС (Германия, Франция и Великобритания) е от 1,1 до 1,8 пъти по-ниска (фиг. 5). През последните години тази разлика постепенно намалява и се забелязва тенденция за изравняване със страните – членки на ЕС, което се обуславя от изискванията на ОСП на ЕС.

Не бива да се забравя и фактът, че качеството на суровината все още е незадоволително и не покрива европейските стандарти и изискванията на преработвателите. Така че резерви трябва да се търсят и в посока повишаване на количеството и подобряване на качеството на суровото мляко. Трябва да се отбележи и още една тенденция, която влияе негативно на производителите на мляко – през последните години темпът на нарастване на средните изкупни цени на фуражното зърно изпреварва този при изкупните цени на мля-

Фиг. 4. Породна структура на контролираните стада в говедовъдството, %

Fig. 4. Breeds structure of controlled herds in the cattle-breeding, %

Източник: МЗХ, Изпълнителна агенция по селекция и продукция в животновъдството, 2011.

Source: MAF, Executive Agency for Selection and production in the livestock-breeding, 2011.

кото. Това за тях е важно, защото не всички стопанства имат собствена земя за производство на фуражи, а при тези, които имат, обикновено земята не е в достатъчни размери, за да се осигури необходимият обем фуражи.

В тази връзка млекопроизводителите са поставени пред дилемата – да осигурят балансирано и оптимално хранене на животните с цената на високи разходи или да намаляват и дори да ликвидират производството. Ето защо тази тенденция оказва негативно влияние не само върху конкурентоспособността на млекопроизводителите, но и застрашава тяхното икономическо оцеляване.

В биволовдството тенденциите не се различават съществено от тези в говедовдството.

Въпреки ценните вкусови и диетични качества на млякото и възможностите за замяне на съответната пазарна ниша, се наблюдава намаляване на поголовието.

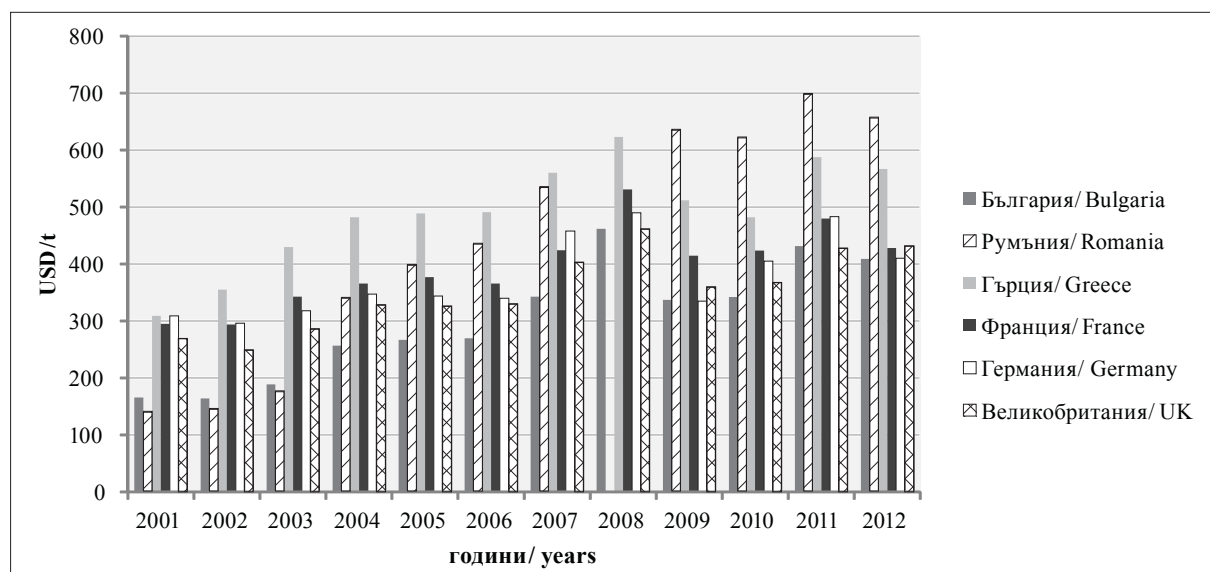
За разглеждания период намалява както общият брой на биволите, така и броят на биволиците. През 2012 г. биволите достигат 9 212 броя, а биволиците – 5 740 броя. Те намаляват спрямо 2011 г. с 6,8% и 9,4%, а спрямо 2000 г. бележат ръст съответно с 18,3% и 15,5%.

Най-много биволи се отглеждат в Северо-западния район (табл. 29). Той остава водещ в биволовдството. През 2012 г. там се отглеждат 1,7 хил. или 29,8% от общия брой биволици в страната. Единствено в този район се отчита увеличение на отглежданите биволици спрямо предходната година – с 13,3%. В Югоизточен и Южен централен район техният брой се запазва на нивото от 2011 г., а в останалите райони има намаление между 14,3% и 55,6%, като най-значително е в Югозападния район.

Намалява и производството на биволско мляко. През 2012 г. в страната са произведени – 7 830 хил. литра биволско мляко, което е с 8,9% по-малко, в сравнение с предходната година, и с – 9,5% спрямо 2000 г. Това е резултат от редуцирания брой биволици. Една от причините за намаляване на броя на поголовието в страната през разглеждания период е ниската степен на концентрация.

Около 45% от общия брой на биволите се отглеждат в стопанства с 1-2 животни, което не позволява да се организира система за разделно изкупуване на биволското и кравето мляко.

През последните години се забелязва тенденция на повишаване на средния размер на

Фиг. 5. Средни изкупни цени на сурово краве мляко, USD/t

Fig. 5. Average purchase prices of row cow milk, USD/t

Източник: <http://faostat.fao.org/>

Source: <http://faostat.fao.org/>

стопанствата. През 2012 г. броят на стопанствата, отглеждащи биволи, намалява с 25% спрямо предходната година, а около 70% от биволиците се отглеждат във ферми с над 20 животни.

Друга причина за намаляване на биволската популация е по-големият износ на разплодни животни, което ограничава естествените възможности за възпроизводство на стадата. В момента техният брой е под селекционния минимум. Селекционната дейност в направлението се води с около 800 броя животни. В тази връзка е необходимо да се изготви програма за достигане и поддържане на популация от 10 000 биволици – позволяващи нормално възпроизводство.

Не на последно място трябва да се посочи и липсата на икономически стимул при отглеждане на животни, който се обуславя от ниските изкупни цени на биволското мляко, които не покриват разходите, необходими за отглеждането на тези животни.

От направения анализ на състоянието и развитието на говедовъдството – в частност на млечното говедовъдство, се очертават следните тенденции и изводи:

- През първите години от анализирания период 2000–2007 г. се извършва подготовката на страната за присъединяване към ЕС. Това е период, в който се извърши хармонизиране на българското законодателство с това на ЕС за постигане на съответствие със стандартите на Общността в областта на хигиената, околната среда и хуманното отношение към животните;

- Промяната на собствеността в животновъдните стопанства води до тяхното раздробяване и намаляване на броя на говедата, в т. ч. и на млечните крави;

- Зараждащата се тенденция на повишаване размера на фермите и задълбочаване на тяхната специализация не води до подобряване на производствено-икономическите резултати;

Таблица 29. Брой биволи по райони на планиране
Table 29. Buffaloes number per regions of planning

Район / Region	01.11.2011 г.				01.11.2012 г.			
	Биволи – общо / Buffaloes - total number		Биволици / Female		Биволи - общо/ Buffaloes - total number		Биволици / Female	
	Относи- хил. броя / Thousands	телен дял / Relative share, %	хил. броя/ Thousands	Относи- телен дял/ Relative share, %	хил. броя/ Thousands	Относи- телен дял/ Relative share, %	хил. броя/ Thousands	телен дял, Relative share, %
Северозападен / North-West	2,5	25,3	1,5	23,8	2,6	28,2	1,7	29,8
Северен централен / North-Central	1,3	13,1	0,7	11,1	1,2	13,0	0,6	10,5
Североизточен / North-East	1,1	11,1	0,8	12,7	0,9	9,8	0,6	10,5
Югоизточен / South-East	1,9	19,2	1,2	19,1	1,9	20,7	1,2	21,1
Югозападен / South-West	1,1	11,1	0,9	14,2	0,7	7,6	0,4	7
Южен централен / South-Central	2,0	20,2	1,2	19,1	1,9	20,7	1,2	21,1
Общо за страната / Total for the countries	9,9	100%	6,3	100%	9,2	100%	5,7	100%

Източник: МЗХ, „Агростатистика”.
Source: MAF, “Agrostatistics”.

- Производството на краве мляко намалява. Средната млечност по години се колебае и, въпреки лекото повишение през последните години, тя все още е далеч под тази на водещите страни в Европа;

- Независимо от подходящата породна структура, която се използва в страната, неэффективната дейност по изкуственото осеменяване и ветеринарната профилактика са основна причина за липсата на модерно и отговарящо на европейските стандарти говедовъдство;

- Тези обстоятелства определят и качеството на млечната суровина, която е на незадоволително ниво както по отношение на европейските изисквания, така и по отношение на нуждите на преработвателите;

- По-високият темп на нарастване на средните изкупни цени на фуражното зърно, спрямо темпа на изкупните цени на млякото, е една от причините за нерационалното хранене на животните, а често и за ликвидиране на млечните ферми. Именно нерационалното хранене и повишената заболяемост са основните причини за почти двойно по-ниската продуктивност при кравите;

- Като положителна тенденция за изследвания период може да се посочи промяната – макар все още незначителна, в структурата на говедовъдството. Нарастване на броя на кравите за месо има важно значение както от гледна точка на задоволяване на пазара с месо, което на настоящия етап не е достатъчно, така и от гледна точка на използване на наличните природни ресурси.

От друга страна – това е една алтернатива и за производителите на мляко. Тези, които не могат да отговорят на изискванията за производство на качествена суровина, могат да се насочат към отглеждане на месодайни крави.

Овцевъдство и козевъдство

Овцевъдството и козевъдството са основни направления в животновъдството, които традиционно се развиват в селските райони и най-вече в полупланинските и планинските.

През разглеждания период развитието на овцевъдството се характеризира с известни

колебания – в отделни години броят на овцете се увеличава, но по-скоро се налага тенденция на намаляване броя както на овцете, така и на овцете – майки.

През 2012 г. общият брой на овцете намалява с 6,4%, в сравнение с 2011 г., и с 40,5%, в сравнение с 2000 г. Намаление има и при овцете – майки, съответно със 7,5% и 38,3%. Изключение правят само месодайните овце – майки и агнетата до 6 месеца – при които поголовието се увеличава съответно с 12,3% и 21,9%, в сравнение с 2011 г.

Производството на овче мляко също намалява. През 2012 г. намалението е с 2,1% спрямо 2011 г. и с 6,8% спрямо 2000 г. Това намаление е продиктувано както от намалението на броя на животните, така и от намалението на средната млечност. През разглеждания период тя показва трайна тенденция на намаление.

По отношение на размера на стопанствата се наблюдава тенденция на окрупняване. През 2012 г. броят на стопанствата, отглеждани овце – майки, намалява с 11,6%, в сравнение с 2011 г., а броят на животните в тях – със 7,5%. Средният брой на овцете, отглеждани в едно стопанство през същата година, се увеличава с 6,6%, а средният размер на стадата с овце – майки достига 17,5 броя при 16,8 броя за предходната 2011 г.

Най-голям брой овце се отглеждат в Южен централен район. През 2012 г. техният брой достига 315 хил. или 23% от общия брой, следван от Североизточен – 263 хил. броя, и Югоизточен – 249 хил. броя. Най-малък е броят на овцете в Северозападен район – 138 хил.

Във всички райони на планиране се отчита намаление на отглежданите овце – както общо, така и на овцете майки. Най-голямо е намалението в Северен централен район, където общият брой на овцете намалява с 16,8%, а на овцете – майки – с 27%. В останалите райони намалението е по-слабо изразено и варира от 1 до 7,4% за двете категории.

Като основни причини за намаляване на броя на овцете могат да се посочат следните:

- Обезлюдяване на голяма част от селата, особено в полупланинските и планинските

райони, които са в близост до големи пасища, представляващи сериозен фуражен резерв и район за производство на екологично чиста продукция;

- Непривлекателните условия на труд в това направление – породени от трудоемкия характер на производството и ниската степен на механизация;

- Нерентабилно производство – което е резултат от ниските цени на овцевъдните продукти, които не покриват направените разходи, на второ място – сезонният характер за производството на мляко, което не осигурява целогодишни приходи, и на трето място – липса на пазар за реализация на вълната;

- Възможностите за възникване на епидемии, които обикновено трудно се овладяват и нанасят сериозни поражения на овцевъдството.

През изследвания период 2000–2012 г. тенденциите в развитието на козевъдството не се отличават от тези за останалите преживни животни.

През 2012 г. общият брой на козите бележи спад от 14%, в сравнение с предходната година, а този на козите – майки – с 13,5%.

В сравнение с 2011 г., броят на стопанствата, отглеждащи кози, намалява с 26,9%, а при тези с кози – майки намалението е с 26,7%, което показва, че настъпват процеси на окрупняване на стопанствата. Около 70% от козите – майки са в стопанства от 1–49 животни. Същевременно стопанствата с 50–99 кози – майки се увеличават значително – с 18,5%. Животните в тях също се увеличават – с 16%. Ръст, макар и по-слаб, има и при стопанствата със 100 и повече животни.

Независимо от протичащите процеси на окрупняване на стопанствата, общият брой на козите през изследвания период намалява.

През 2012 г. е отчетено намаление на козите във всички райони на страната, като най-значително е това намаление в Северен централен район – с 21,5%, следван от Югозападен район – с 20,9%, и Югоизточен район – с 19,2%. Най-слабо е намалението в Южен централен район – с 2,4%.

Намаление във всички райони на планиране има и при козите – майки. Най-значително

е това намаление в Северен централен район – с 27,4%, а най-малък е темпът на намалението в Южен централен – с 5,1%. В останалите райони броят на козите намалява между 8,5% и 17,2%.

Намалява и производството на козе мляко. През 2012 г., в сравнение с 2011 г., намалението е с 13,3%.

По райони на планиране – най-висок е добивът на козе мляко в Северозападен район – 14 031 хил. литра, следван от Югозападен с 10 815 хил. литра. Най-нисък е добивът в Североизточен район – 5292 хил. литра. При всички тези райони има намаление, в сравнение с предходната година. Изключение прави Южен централен район, където е регистрирано увеличение на производството на козе мляко с 14,4%, в сравнение с 2011 г.

Причините за намаляване на броя на животните и тук трябва да се търсят основно в обезлюдяването на районите, подходящи за отглеждане на кози, и в непривлекателните условия на труд – породени от трудоемкия характер на производството и ниската степен на механизация.

Анализ на икономическото състояние на земеделските стопанства в уязвимите сектори

Изразената тенденция към намаляване на броя на специализираните земеделски стопанства е в резултат на общата тенденция на редуциране броя на стопанствата. Най-голямо е намалението при стопанствата с преживни животни – 25%, в резултат на реструктуриране на фермите, свързани с постигане на европейските изисквания за добив на качествена суровина и хуманно отношение към животните.

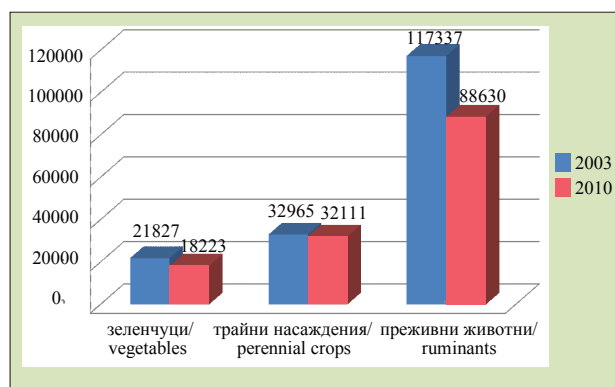
Намалението при стопанствата, отглеждащи зеленчуци, е 16%. Промяната в броя на стопанствата с трайни насаждения е минимална – под 3%, което се обяснява с дълготрайния характер на направените вложения и бавния процес на промяна в специализацията.

В уязвимите сектори най-голям е броят на специализираните стопанства с преживни

животни – 88 630 бр., значително по-малък е броят на стопанствата с трайни насаждения – 32 111 бр. и със зеленчуци – 18 223 бр. (фиг. 6).

Резултатите очертават дребно и разпокъсано производство в животновъдството – 92% от стопанствата отглеждат до 9 крави; относителният дял на стопанствата, отглеждащи до 9 овце и кози – майки, са съответно 80% и 95%.

Относителният дял на стопанствата в млечния сектор, отговарящи на условията за обвързана с производството подкрепа, са съответно: с млечни крави над 10 бр. – 11%; с овце и кози – майки между 10 и 50 броя – близо 14%. Съответно относителният дял на под-

Фиг. 6. Динамика в броя на специализираните стопанства

Fig. 6. Dynamics of specialized farms number

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Преброяване на земеделските стопанства през 2003 и 2010 г.

Source: MAF, „Agrostatistics”, Agricultural farms census in 2003 and 2010.

крепените животни по тези схеми са: млечни крави – над 70%; овце и кози – майки – 21% (табл. 30).

Относителният дял на стопанствата и площите, които отговарят на условието за подкрепа (табл. 31), са:

- овощни насаждения и десертни лозя – близо 30% от стопанствата в сектора и 91% от площите;

- зеленчуци на открито – близо 9% от стопанствата и 69% от площите;

- оранжерийно производство – 4,5% от стопанствата и близо 52% от площите.

Анализът на земеделските стопанства по икономически размер през 2010 г. е направен на базата на показателя „стандартен производствен обем” (СПО), който представлява стандартна стойност на brutната продукция (Регламент 1242/2008 г. на ЕС).

Преобладаващият дял на стопанствата в тези сектори са дребни и малки. Най-висок е дялът на дребните стопанства (до 2 000 евро СПО) с трайни насаждения – близо 87%. В сектор „Преживни животни“ дялът на дребните стопанства е над 64%. В зеленчукопроизводството дребните и малки стопанства формират общ дял от 60% (фиг. 7).

При среден икономически размер на земеделските стопанства в България от 6 640 евро СПО, единствено зеленчукопроизводителните стопанства имат СПО по-голям от средния – 9 110. Стопанствата с трайни насаждения са с изключително нисък икономически потенциал – 1 885 евро, който не кореспондира с интензивно производство. Средният размер

Таблица 30. Разпределение на стопанствата по класове и размер на стадата за основни групи животни
Table 30. Farms distribution, according the classes and the herds size, for the main livestock groups

	Брой / Number	
	Стопанства / Farms	Животни / Animals
≥ 10 млечни крави / ≥10 milk cows	6847	215466
Месодайни крави и юници ≥5 / Cows and heifer ≥ 5	1336	37 856
Овце и кози - майки ≥ 10 и < 50 / sheep and goats – mothers ≥ 10 и < 50	14373	270968

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Наблюдение на структурата на земеделските стопанства през 2013 г., предварителни данни.

Source: MAF, „Agrostatistics”, Observation of agricultural farms in 2013, preliminary data.

на стопанствата с преживни животни е 4 281 евро (фиг. 8).

При очертана стабилна тенденция към увеличение на средната брутна продукция общо на стопанствата в страната, в сектор „Плодове и зеленчуци” се отчитат сериозни колебания. Това показва, че производството в този сектор е нестабилно и силно се влияе от конюнктурните условия – природо-климатични, пазарни и др. (фиг. 9).

В стопанствата с преживни животни се очертава стабилизиране на получената брутна

продукция и дори леко покачване, но стойностите остават на изключително ниско равнище.

При трайните насаждения през 2012 г. е отчетен значителен спад в получената брутна продукция, в сравнение с предходните години. Равнището на брутна продукция в края на анализирания период е значително по-малка, дори в сравнение с 2006 г., преди влизането на страната в ЕС.

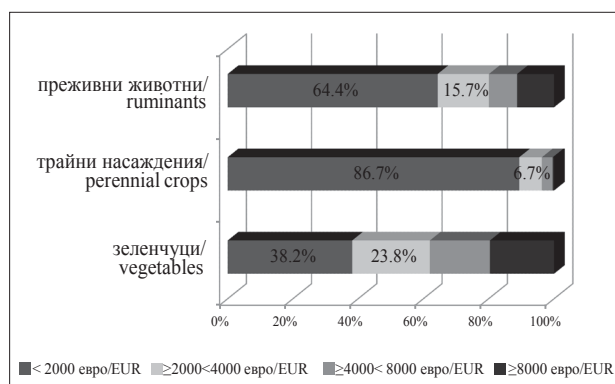
След отчетената най-висока стойност на брутна продукция, получена от стопан-

Таблица 31. Брой стопанства и площи, отговарящи на условията за подкрепа
Table 31. Number of farms and areas, meeting the conditions for support

	Брой стопанства / Farms number	Площи, дка / Areas, decars	Относителен дял / Relative share, %	
			Стопанства / Farms	Площи / Areas
Овощни насаждения и десертни лозя / Fruit plantations and table grapes	13636	423522	29,8	90,7
Зеленчуци (полски и градински) / Vegetables (field and horticultural)	10866	237686	8,9	69,4
Зеленчуци (оранжерийно производство) / Vegetables (greenhouse production)	280	5458	4,5	51,6

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Наблюдение на структурата на земеделските стопанства през 2013 г., предварителни данни.

Source: MAF, “Agrostatistics”, Observation of farms structure in 2013, preliminary data.

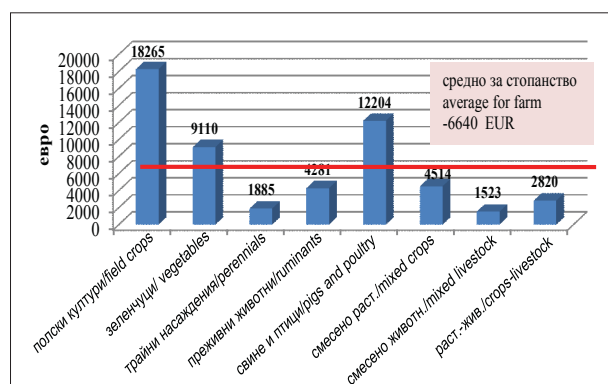

Фиг. 7. Разпределение на стопанствата по икономически размер, 2010 г.

Fig. 7. Farms distribution per economic size, 2010

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, Преброяване на земеделските стопанства през 2010 г.

Source: MAF, “Agrostatistics”, Farms census in 2010.

Фиг. 8. Среден икономически размер по специализация на стопанства, 2010 г.

Fig. 8. Average economic size per farms specialization, 2010

Източник: МЗХ, „Агростатистика”, МЗХ, Резултати от преброяване на земеделските стопанства в България през 2010 г.

Source: MAF, “Agrostatistics”, Results from farms census in Bulgaria in 2010.

ствата в зеленчукопроизводството през 2008 г., следва спад през следващите години.

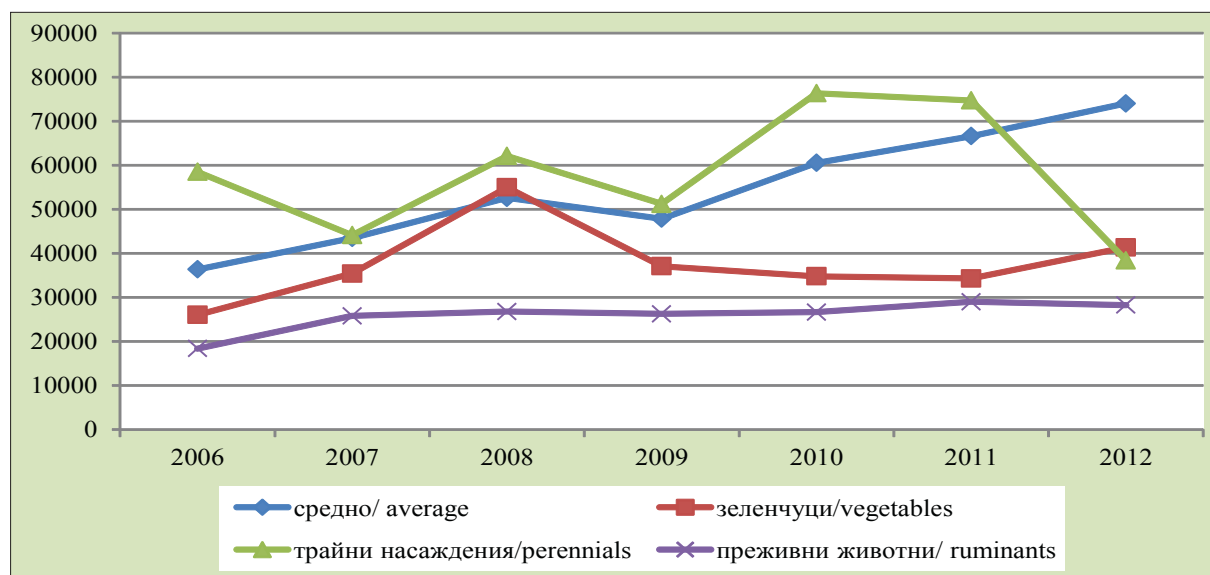
Сравнителният анализ показва, че произведената брутна продукция в стопанствата в уязвимите сектори в края на анализирания период е значително по-ниска от средния размер. В края на анализирания период равнището на брутна продукция в стопанствата със зеленчуци е 56% от средната брутна продукция, с трайните насаждения – 52%, и с преживни животни – едва 38%.

Преди влизането на страната в ЕС, нетният доход на разглежданите сектори е над (зеленчукопроизводство, овощарство) или около (животновъдство) средния доход на стопанствата в страната. След 2007 г., в условията на ОСП на ЕС, равнищата на нетния доход в уязвимите сектори изостават от средното ниво.

В резултат на получените директни плащания, средният нетен доход на стопанствата в страната бележи трайна тенденция към повишаване (фиг. 10). В същия период, полученият нетен доход от зеленчукопроизводителните стопанства силно се колебае, като по-високите стойности през годините са около равнището за 2006 г. Колебанията са свър-

зани със силната зависимост от природно-климатични фактори, пазарната конюнктура и социално-икономическите условия. При високите производствени разходи, получената подкрепа по линия на директните плащания не оказва съществено влияние върху доходите на стопанствата в зеленчукопроизводството. Проблемите в сектора са свързани с напояване (недобро състояние на поливната инфраструктура и високата цена на водата), липсата на средства за уедряване и модернизирани на производството, ниско ниво на сдружаване, недостигът на квалифицирана работна ръка, нелоялната конкуренция, проблеми с пазарната реализация на продукцията.

С най-ниска доходност са стопанствата с трайни насаждения, като в периода 2008–2010 г. се стига до срив в доходите, достигащи почти до нулев или отрицателен резултат. Въпреки че през 2011 г. е постигната по-висока доходност, през следващата година отново има драстичен спад. Изключително ниските резултати показват, че производството е съпътствано с редица проблеми – лошо състояние на насажденията (висок дял на занемарените и амортизирани насажде-

Фиг. 9. Брутна продукция на земеделските стопанства

Fig. 9. Farms gross output

Източник: МЗХ, „Агростатистика”.

Source: MAF, Agrostatistics.

ния), нисък дял на новосъздадени масиви, силно екстензивно производство. Посочените проблеми, съчетани с високата капиталоемкост и трудоемкост на производството, определят ниската продуктивност и доходност в сектора.

След 2008 г. полученият нетен доход на стопанствата с преживни животни се задържа на значително по-ниски нива от средния нетен доход. Получените незадоволителни доходи се дължат главно на ниската млечност на кравите, нарастващите разходи за производство и ниските изкупни цени на млякото.

Резултатите от анализа показват, че след влизането на страната в ЕС, доходите на стопанствата в уязвимите сектори силно изостават от средните равнища на стопанствата в страната (фиг. 10). Това показва, че при сегашните условия и съпътстващите ги сериозни проблеми, получената подкрепа е недостатъчна да се развива производството в тези сектори.

Динамиката на разходите и нетните доходи в земеделските стопанства рефлектира върху рентабилността на производството.

Резултатите показват, че нарастващият размер на подкрепата не е съпътстван с повишава-

не на производствената рентабилност и ефективността на направените разходи (фиг. 11).

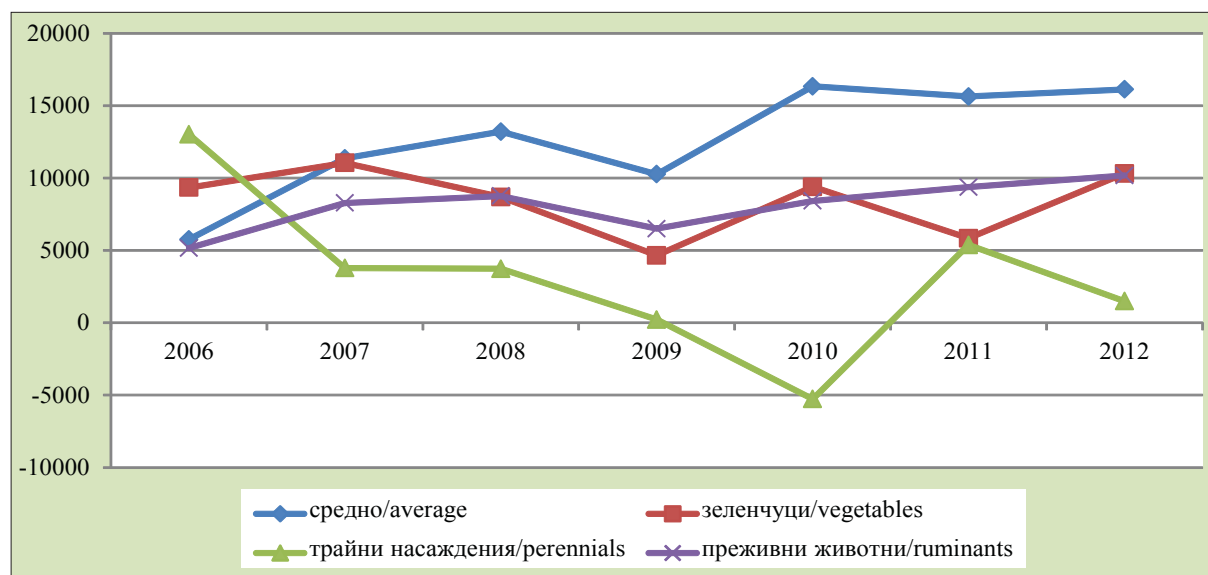
За 2006 г. нормата на рентабилност на разглежданите сектори е по-висока от средната за всички стопанства в страната. В условията на ОСП на ЕС, поради недостатъчната продуктивност, високото равнище на разходите и очертаните проблеми, земеделското производство в уязвимите сектори става по-нискорентабилно от средното равнище, с тенденция към понижаване. Нормата на рентабилност на стопанствата с трайни насаждения дори е отрицателна величина, което показва, че производството е губещо.

Поради ниската рентабилност съществува повишен риск от изоставяне на дейностите в тези сектори.

Резултатите от анализа показват:

- Доходите на земеделските производители в уязвимите сектори силно изостават от средното равнище в страната;

- В най-тежко икономическо състояние са стопанствата с трайни насаждения. При ниската продуктивност и високи разходи, стопаните в сектора са изправени пред тежки икономически проблеми. Изключително ниските икономически резултати, некореспонди-

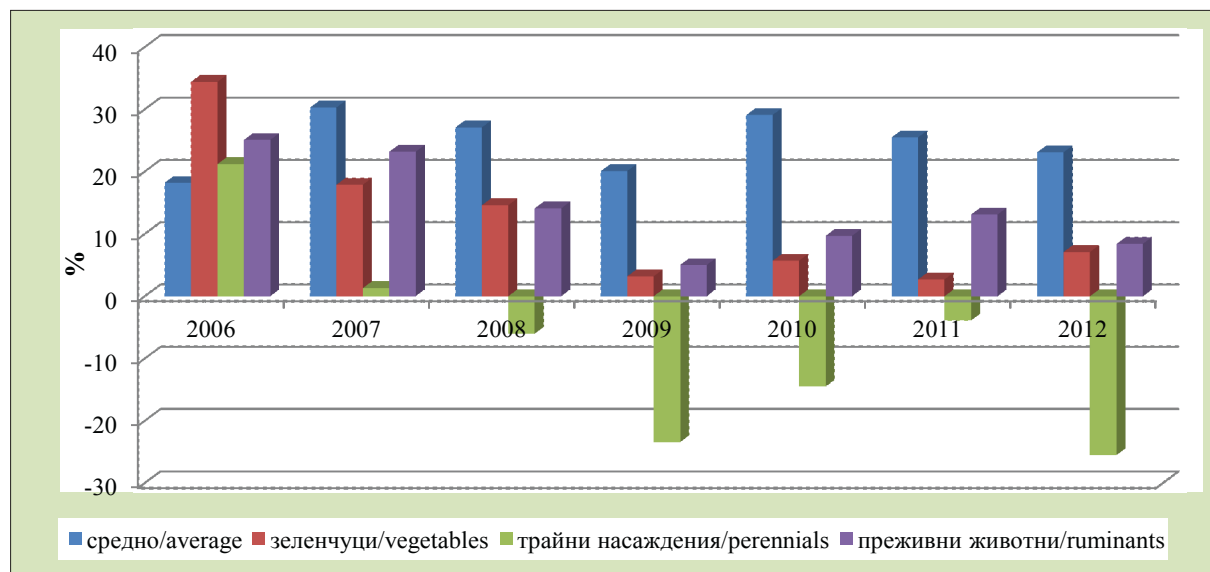
Фиг. 10. Нетен доход на земеделските стопанства

Fig. 10. Net farms income

Източник: МЗХ, „Агростатистика”.

Source: MAF, Agrostatistics.

Фиг. 11. Норма на рентабилност на земеделските стопанства

Fig. 11. Farms profitability norm

Източник: МЗХ, „Агροстатистика” и собствени изчисления.

Source: MAF, “Agrostatistics” and own calculations.

раци с интензивното производство, показват, че секторът е в криза и тя се задълбочава. Секторът се нуждае от подкрепа за подобряване на възрастовата и видова структура, създаването на нови насаждения от интензивен тип, което ще спомогне за спиране на негативната тенденция в овощарството;

- Земеделските стопанства, отглеждащи зеленчуци, се нуждаят от допълнителна подкрепа за стабилизиране на икономическите резултати и доходи, за да се намали силата на конюнктурните колебания от природно-климатичните, пазарните и социално-икономически фактори. При недостатъчна подкрепа зеленчукопроизводството ще остане неконкурентоспособно и ще запази негативните тенденции на развитие;

- Ниските икономически резултати и доходи в животновъдния сектор, предопределени от преобладаващо дребно и разпокъсано производство, също налагат необходимостта от допълнителна подкрепа в процеса на реструктуриране за покриване на европейските изисквания, за да се намали рискът от отказ от тази дейност.

Структурни промени в малките стопанства

В тази част на анализа са обхванати малките стопанства със стандартен производствен обем (СПО) от 2 000 до 3 999 евро. Освен уязвимите сектори, за сравнение са включени стопанства и от други производствени направления. Целта е да се направят сравнителни оценки в реструктурирането между малките земеделски стопанства (МЗС) в уязвимите сектори и другите МЗС. Общият брой на малките растениевъдни стопанства е намалял с 45% (от 108 450 през 2005 г. на 59 290 през 2010 г.) (фиг. 12). Това означава, че става въпрос за много по-висок спад, в сравнение със средното за всички земеделски стопанства (ЗС) намаление. Процесът на намаляване на броя на стопанствата е съпроводен с увеличаване на техния физически размер от гледна точка на ИЗП. През 2005 г. средно едно стопанство е стопанисвало 1,21 ха срещу 1,6 ха през 2010 г. Както ще стане ясно покъсно в анализа, тази тенденция е характерна за почти всички ЗС от изследваната група.

Както се вижда, сред растениевъдните стопанства висок спад бележат тези от тях, специализирани в отглеждането на полски култури – 17,2%, докато броят на зеленчуковите стопанства и тези, отглеждащи трайни насаждения, се увеличават съответно със 135% и с 20%. При смесените стопанства почти не се наблюдава изменение на броя от 2005 г. до 2010 г.

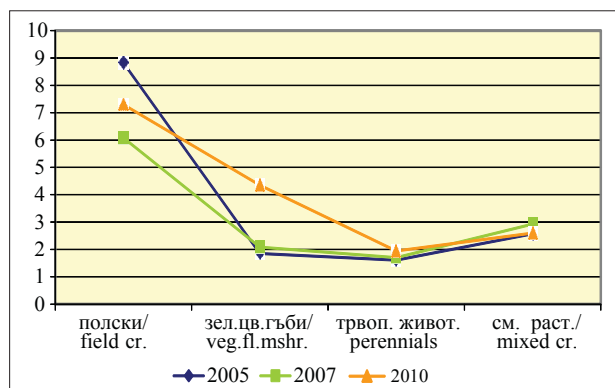
Измененията в размера на ИЗП показват, че въпреки драстичното намаление на стопанствата с полски култури, тяхната обща ИЗП се увеличават с 49% (фиг. 13). Вследствие на това, средният размер на ИЗП в стопанствата, специализирани в отглеждането на полски култури, се е увеличил от 2,22 ха през 2005 г. на 3,99 ха през 2010 г., т. е. почти 2 пъти. При останалите растениевъдни стопанства също се наблюдава увеличение на общия размер на ИЗП, както следва: зеленчуковите с 80%; трайните насаждения – с 65%, и смесените растениевъдни – с 16%. Поради отбелязаното вече високо увеличение на броя на зеленчуковите стопанства, за разлика от тези, специализирани в отглеждането на полски култури, средният размер на ИЗП в едно стопанство, отглеждащо зеленчуци, намаля-

ва от 0,54 ха през 2005 г. на 0,41 ха съответно през 2010 г. Тъй като увеличението на броя на стопанствата с трайни насаждения не е така драстично и темпът на това увеличение е по-малък от темпа на увеличение на използваната от тях земеделска площ, в крайна сметка се получава нарастване на средния размер на ИЗП в едно такова стопанство от 2,12 ха на 2,91 ха през 2010 г.

Същите резултати се наблюдават при двата процеса – единият на изменението на общия брой на стопанствата със смесен растениевъден характер, вторият на увеличението на общия размер на стопанисваната от тях земя върху средната площ в едно такова стопанство, в посока на неговото нарастване от 1,97 ха на 2,25 ха през 2010 г.

Получените резултати показват раздробяване на стопанствата, специализирани в зеленчукопроизводството и окрупняване на стопанствата, специализирани в следните три направления: отглеждане на полски култури; отглеждане на трайни насаждения и от смесено растениевъден тип.

Налага се изводът, че и за тази категория малки стопанства е налице пререструктуриране на производството в полза на разширяване

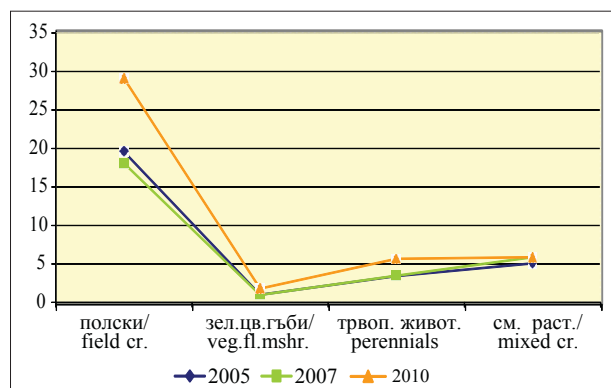

Фиг. 12. Динамика в изменението на общия брой на малките растениевъдни стопанства за периода 2005–2010 г., (хил. бр.)

Fig. 12. Dynamics of change of the total number of small crop-growing farms for the period 2005–2010 (thousands)

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat.

Source: Own calculations from EUROSTAT information.

Фиг. 13. Динамика в изменението на общия размер на ИЗП по видове малки растениевъдни стопанства, за периода 2005–2010 г., хил. ха

Fig. 13. Dynamics of change of the total UAA, per types of crop-growing farms, for the period 2005–2010 (thousands ha)

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat.

Source: Own calculations from EUROSTAT information.

площите за отглеждане на полски култури. При действащите мерки на ОСП земеделските стопани са мотивирани в по-голяма степен да произвеждат зърнени, технически и други полски култури, отколкото да развиват друг вид земеделско производство. Тази тенденция е особено характерна за големите ЗС, но тук се установява, че тя е присъща и за малките земеделски стопанства.

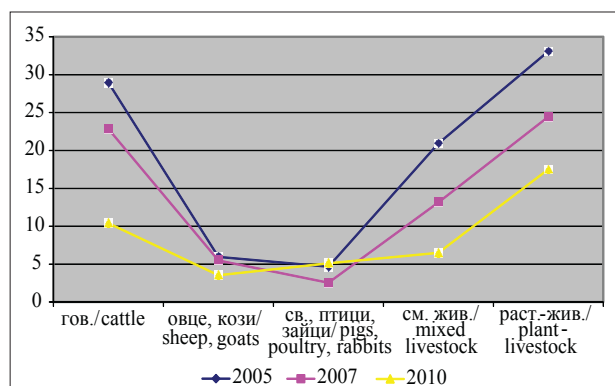
При всички останали видове животновъдни стопанства, с изключение на тези, специализирани в отглеждането на свине, птици и зайци, тенденцията е на драстичен спад в техния брой. Най-характерно е това намаление за смесените животновъдни стопанства – 3,12 пъти, и говедовъдните стопанства – близо три пъти (2,78). По-слаб, но също така достатъчно висок е темпът на намаление на броя на смесените растениевъдно-животновъдни стопанства – почти два пъти (1,9), и на стопанствата, специализирани в отглеждането на овце, кози и други тревопасни животни – 1,68 пъти.

Както се вижда, особено тревожно е положението с отбелязания спад в броя на говедо-

въдните и овцевъдни ферми. Самоликвидирането на част от тях, освен с тежките икономически условия на функциониране на млечните ферми (най-фрапиращи от които са високите цени на фуражите и съответно ниските изкупни цени на млякото), най-вероятно е свързано още и с трудностите по изпълнението на задължителните европейски изисквания по отношение постигането на санитарно-хигиенните стандарти, хуманното отношение към животните и други подобни, на които трябва да отговарят стопанствата, за да преминат в по-висока категория.

На отбелязаните негативни тенденции в изменението на броя на животновъдните стопанства съответстват подобни отрицателни тенденции в изменението и на броя на отглежданите в тях животни (фиг. 15).

Както става ясно и тук най-голям спад в броя на условните животински единици има при смесените животновъдни стопанства – 2,85 пъти, следвани от говедовъдните ферми – 2,23 пъти, и смесените растениевъдно-животновъдни стопанства – 1,88 пъти. Въпреки че двете тенденции и при трите вида живо-

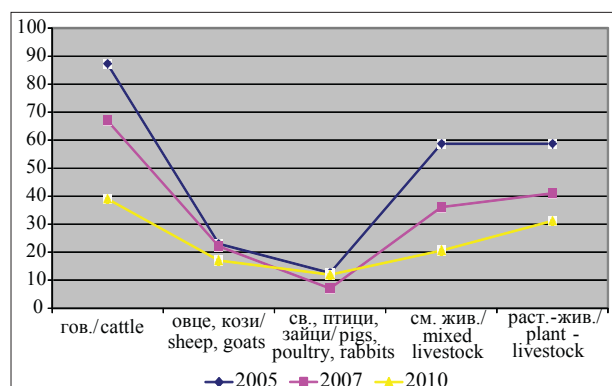

Фиг. 14. Динамика в изменението на общия брой на малките животновъдни стопанства за периода 2005–2010 г. (хил. бр.)

Fig. 15. Dynamics of change of the total number of small livestock farms for the period 2005–2010 (thousands)

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat.

Source: Own calculations from EUROSTAT information.

Фиг. 15. Динамика в изменението на общия брой условни животински единици по видове малки животновъдни стопанства за периода 2005–2010 г., хил. бр.

Fig. 15. Dynamics of change of the total number of conventional animal units, per types of small livestock farms, for the period 2005–2010 (thousands)

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat.

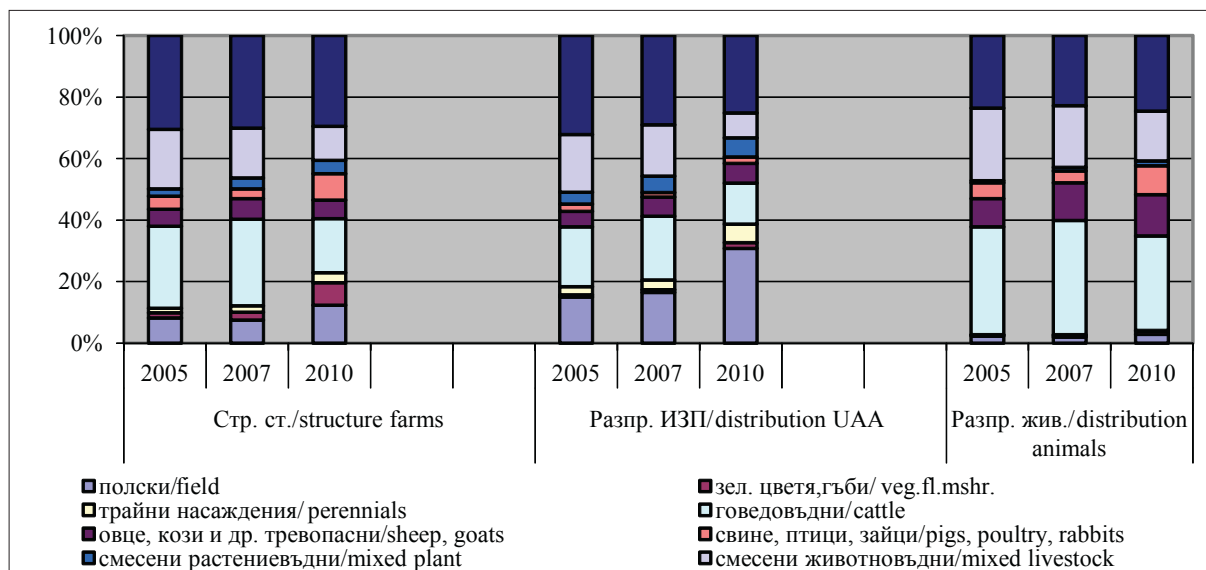
Source: Own calculations from EUROSTAT information.

тновъдни стопанства са еднакви по отношение на своята негативна посока, те се различават помежду си, макар и незначително, от гледна точка на техния обхват. Темповете на намаление на броя на животните е по-слаб, в сравнение с темповете на намаление на съответния брой стопанства. Това обуславя известно нарастване на средния брой животни, отглеждани в едно стопанство, както следва: при говедовъдните и овцевъдните стопанства с по 24–25%, при смесените животновъдни ферми с около 13%. Без промяна остава броят на животните средно в едно растениевъдно-животновъдно стопанство. Независимо от констатираното увеличение на средния брой на отглежданите животни в говедовъдните и овцевъдни ферми, трябва да се отбележи, че той си остава много нисък: съответно по 3–4 крави и по 4–5 броя овце в едно стопанство.

Комплексното протичане на различните по своята посока и темпове изменения на броя на земеделските стопанства, на размера на ИЗП и на броя на условните животински единици в отделните видове животновъдни

ферми, е оказало влияние върху промените в общата структура на малките ЗС (фиг. 16). Въпреки че зърнопроизводството е съсредоточено в големите масиви на едрите ЗС и то е далеч по-малко застъпено в малките ЗС, делът на стопанствата, специализирани в отглеждането на зърнени, технически, маслодайни и други полски култури, се е увеличил 1,5 пъти през 2010 г. спрямо 2005 г. Той присъства в общата структура на ЗС от изследваната икономическа категория с дял от 12,3%.

Драстичното намаление както на броя на говедовъдните ферми, така и на броя на отглежданите в тях животни, е довело до съответно намаление и на дела им в общата структура на ЗС – от 26,7% през 2005 г. на 17,6% през 2010 г. Независимо, че в малките ЗС по принцип е концентрирано отглеждането на по-голяма част от животните в страната, особено на говеда, овце и кози, през настоящия програмен период животновъдният сектор очевидно не е бил приоритетен отрасъл и условията за неговото развитие не стимулират малките фермери да отглеждат животни.

Фиг. 16. Изменения в общата структура на малките ЗС и на разпределението на ИЗП, и на броя на животните, в зависимост от производственото направление, през периода 2005–2010 г., (%)

Fig. 16. Change of the small farms total structure, of the UAA distribution and of animals' number, in relation to the production orientation in the period 2005–2010, (%)

Източник: Собствени изчисления от информация в Eurostat.
Source: Own calculations from Eurostat information.

Тази хипотеза се потвърждава и от изменението на дела на смесените животновъдни стопанства, които за изследвания период намалява от 19,3% на 10,9%. Най-висок в общата структура на ЗС остава дялът на смесените растениевъдно-животновъдни стопанства (около 30%). При всички останали видове стопанства (зеленчукови, трайни насаждения и смесени растениевъдни), въпреки че се наблюдава увеличаване на техния дял, присъствието им в общата структура остава скромно. Всяка една група от посочените стопанства е с дял под 10%.

От направения анализ на настъпилите промени в малките стопанства могат да се направят следните основни изводи:

- Фермерите са стимулирани към разширяване на площите с полски култури. На фона на намалението на техния брой е налице окрупняване на стопанствата, специализирани в отглеждането на полски култури;

- При стопанствата, отглеждащи трайни насаждения, и тези от смесено-растениевъден тип също се наблюдава окрупняване, макар и в по-малки мащаби, в сравнение със стопанствата с полски култури;

- Характерно е по-нататъшно раздробяване на зеленчуковите стопанства поради по-високия темп на увеличаване на техния брой, в сравнение с темпа на нарастване на използваната от тях земя;

- Много тревожна тенденция бележи драстичният спад в броя на смесените животновъдни и говедовъдните стопанства, както и в броя на отглежданите в тях животни;

- С по-малка сила, но също така в посока на тяхното намаление, са овцевъдните стопанства, придружено със съответен спад в броя на отглежданите овце, кози и други тревопасни животни;

- Получените резултати дават основание да се предложи диференцирано подпомагане на малките земеделски стопанства, в зависимост от производственото им направление през следващия програмен период 2014–2020 г.

В условията на ОСП на ЕС (2007–2013) секторите „Зеленчуци“, „Плодове“ и „Тревопас-

ни животни“ са изключително затруднени да развият своя производствен и икономически потенциал. В променената икономическа среда те нямат ресурс да неутрализират влиянието на природно-климатичните условия, да устоят на конкурентния натиск и пазарна конюнктура. Основните причини за това са: липсата на подготовка на секторите за силната конкуренция на общия европейски пазар; преобладаващият дял дребни и малки земеделски стопанства; нелоялната конкуренция от съседни страни; липсата на сдружения; обезлюдяването на районите и непривлекателните условия на труд – породени от трудоемкия характер на производството и ниската степен на механизация.

При високите производствени разходи подкрепата, която уязвимите сектори получават по линия на директните плащания, е недостатъчна за тяхното устойчиво развитие.

Резултатите от изследването убедително показват, че без допълнителна подкрепа неблагоприятните тенденции ще се задълбочат. В следващия програмен период на ОСП на ЕС (2014–2020) съществен принос за преодоляване на негативните тенденции в уязвимите сектори ще има допълнителната подкрепа по Схемата за обвързано с производството директно подпомагане.

ЛИТЕРАТУРА

МЗХ. 2008. Национална стратегия за развитие на животновъдството в периода 2008–2013 г.

МЗХ, „Агростатистика“, 2013, „Преброяване на земеделските стопанства през 2010 г.“.

МЗХ, Аграрни доклади, 2007–2013 г.

Analysis of Vulnerable Sectors in Bulgarian Agriculture

N. KOTEVA, D. NIKOLOV, M. ANASTASSOVA-CHOPEVA, P. KIROVSKI, M. MLADENOVA
Institute of Agricultural Economics – Sofia

(Summary)

Within EU CAO 2007–2013 lot of agricultural sectors – fruits and vegetables, bovine and ovine sec-

tors, where Bulgaria has had competitive advantages, show trend to drastic drop of the output, so the country is in transformation from net exporter to importer of these products. The SAPS implementation has deepened the unfavorable structural trends. The indicated sectors were declared as vulnerable.

Within the new CAP 2014–2020 a support for the vulnerable sectors will be implemented, coupled with the production. This fact imposes a profound analysis of ongoing structural changes in these sectors for the right and equitable distribution of the support.

In this relation **the goal** of the article is to make analysis and assessment of the state and opportunities for vulnerable sectors development in agriculture.

Wide range of actual methods has been used: system and comparative analysis; estimate-constructive;

method of statistical groupings; inductive and deductive methods for analysis and formation of generalizations and recommendations.

The research is elaborated on the base of official statistical information (National Statistical Institute, MAF and EUROSTAT) and includes the period 2000–2013.

The analysis is based on a system of valuable and natural economic indicators.

The article contains the results of the overall research of vulnerable sectors:

- Production, products and market changes;
- Economic state of farms;
- Trends in restructuring of small farms.

Key words: vulnerable sectors, agriculture, product and market developments, farms